

Endemik Gevenler

Bitkilerin doğada oynadığı roller, onlardan daha fazla alanda yararlanılabileceğinin ortaya çıkması doğal bitki türleri üzerindeki araştırmaların giderek artmasına yol açtı. Bunlar içinde özellikle endemik bitki türlerinin kimyasal, farmasötik, genetik ve biyoteknolojik kapasitelerinin ortaya çıkarılması, uzun dönemde hem endemiklerin soylarının korunması hem de onlardan daha fazla yararlanma anlamında, önemli hale geldi. Ülkemizin endemik bitki grupları arasında önemli bir yeri olan gevenler de ekonomik değer taşımaları, farmasötik özellikleri gibi nedenlerle birçok araştırmaya konu oluyor.

Süsenlere ülkemizde cehennem zambağı, eşek lalesi, kurma, mezarlık zambağı, sevsen, sursal, suskal adları da verilir.

Gevenler tek ya da çok yıllık otsu bitkilerdir. Aynı zamanda oldukça dayanıklı bitkilerdir, aşırı soğuğa, kuraklığa, hastalıklara ve tuza karşı çok dayanıklıdırlar. Genel olarak tarla kenarları, kayalık alanlar, orman açıklıkları, çalılıklar step bölgeler başlıca yaşam alanlarıdır.

Çok yıllık olanlardan bazıları tıpta kullanılan şifalı bitkiler grubundadır. Köklerinin 3-5 metre kadar derine inmesi nedeniyle bulunduğu toprağın kaymasını (erozyonu) önler. Bunun yanında yem bitkisi, erozyonu önleyici bitki, süs bitkisi vb. olarak da kullanılır. Yaşam alanlarının tahribi, otlatma gibi nedenlerle endemik gevenlerin birçoğunun soyları tehlike altındadır.

Fotoğraflar: Doç. Dr. Kazım Çapacı

Kaynak
Erişen, S., Duran, A. ve ark., *Bazı Endemik Astragalus l. (Leguminosae) Türlerinin Korunması Ve Tarımda Kullanımı Amacıyla Doku Kültürü Ve Sitogenetik Çalışmalar*, TÜBİTAK Proje no: TOVAG-106 O 136. 2009.

Gri Balıkçıl

Türkiye ve kuşlar denince ilk akla gelen şeylerden biri kuş göçüdür. Kuşların sonbaharda güneye, ilkbaharda kuzeye göçlerinde, Anadolu yarımadası, (özellikle İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı, Artvin (Arhavi, Borçka) ve Hatay (Belen) gibi dar geçitler) önemli rol oynar.

Göç sırasında kuşlardan bazıları ülkemizi geçiş yolu olarak kullanır, bazıları yaz ya da kış ziyaret eder, bazıları da üreme ve beslenme amacıyla kullanır. Ülkemiz kuşlar için bir göç yolu olmanın yanı sıra, sulak alanlar başta olmak üzere çok uygun yaşam alanı özelliklerine de sahiptir. Sulak alanlar birçok kuş için beslenme, üreme ve soyunu devam ettirme anlamına gelir. Gri balıkçıl da bu türlerden biri.

Gri balıkçılar, karabataklar gibi bazen dik durup kanatlarını yanlara açarak ilginç bir güneşlenme davranışı gösterir.

Gri balıkçılar genellikle sulak alanlarda (akarsu, küçük ırmak, göl vb dahil) yaşayan gri-kirli beyaz renkte büyük kuşlardır. Boyları 90-100 cm, kanat açıklıkları 175-190 cm kadar olabilir. Sığ sularda balık, kurbağa yakalarlar. Yılan, yengeç, küçük memeli ve küçük kuş da avlayabilirler. Göçmen kuş olarak bilinen gri balıkçılar ülkemizde en yaygın görülen balıkçıl türüdür. Her ne kadar literatürde göçmen kuş olarak geçse de ülkemizdeki kuş gözlemcileri gri balıkçılı neredeyse yılın her mevsimi gördüklerini ve artık yerli tür olarak kabul edilmesini gerektiğini belirtiyorlar.

Gri balıkçılın soyu henüz tehlikede değil. Ancak yaşam alanlarının daralması, sulak alanların gittikçe kuruması, besin ve dinlenme yeri bulamama sorunu, aşırı avcılık (özellikle ticari su ürünleri tesislerinin yakınında), tarımda kullanılan böcek zehirleri gibi etkenler gri balıkçılı birlikte diğer kuşların yaşamlarını da tehdit ediyor.

Fotoğraflar: Prof. Dr. Bayram Göçmen

Kaynak
<http://www.iucnredlist.org/apps/redlist/details/144670/0>

Balpeteği Şekilli Kumtaşları

Rüzgâr, yağmur, donma ve çözülme gibi bazı iklimsel olaylar, hidrodinamik ve biyolojik etkenler bazı kayaç türlerinin zaman içinde ayrışma sürecinde rol alır. "Alveolar ayrışma" olarak bilinen bu süreçte genel olarak balpeteğine benzeyen, farklı büyüklükte yapılar oluşur. Alveolar ayrışma kumtaşı, diyorit, tüf, aglomera gibi kayaçlarda da gerçekleşebilir, ancak en çok kumtaşlarında rastlanır.

Deniz suyu ve deniz tuzu, kaya kazıyıcı bazı canlılar ve iklimsel etkilerle birlikte, kıyı kesimlerindeki kumtaşları üzerinde değişik şekiller meydana getirir. Kum taşları üzerinde biriken deniz suyu kurak dönemde rüzgârların da etkisiyle buharlaşır. Geride kalan tuz kristalize olarak (katı bir maddenin uygun bir çözücü içinde soğukta az, sıcakta çok çözünmesi) kaya yüzeyi üzerinde balpeteği şeklinin oluşmasını sağlar. Balpeteği şekillerinin dağılımını kumtaşının jeokimyasal yapısı, tabaka eğimi, rüzgâra açık olma durumu, tuz ayrıştırması, liken ayrıştırması ve kaya kazıyıcı canlılar belirler.

Ülkemizdeki balpeteği şekilli kumtaşlarına en iyi örneklerden biri Gökçeada Yıldız Koyu'ndaki (Çanakkale) kumtaşlarıdır.

Fotografılar: Turgut Tarhan

Kaynaklar

Erginal, A. E., Gönüz, A., Bozcu, M., Ateş, A. S., Cetiner, Z. S., "Gelibolu Yarımadası Batı Kayınlığında Alveolar Ayrışmanın Kökeni Üzerine İlk Bulgular", *MTA Dergisi*, Sayı 134, s. 27-34, 2007.

Erginal A. E., Öztürk, B., "Kuvaterner Eolinit (Bozcaada) ve Eosen Kumtaşı (Gelibolu Yarımadası) Üzerinde Deniz Tuzu Ayrıştırması: Mikroanalitik Verilerin Katkısı", *MTA Dergisi*, Sayı 139, s. 51-59, 2009.

Bir Zamanlar Anadolu'da

Su Mandası

Jeolojik devirler boyunca beş büyük kitlesel yokoluş gerçekleşti. Her kitlesel yokoluşta yaşayan canlıların çok büyük bir kısmı yok oldu. Son yıllarda bilim insanları yeni bir kitlesel yokoluşun içinde olduğumuzu belirtiyor. Buna neden olarak da yok olan türlerin sayılarının hızla artmasını gösteriyorlar.

Günümüzdeki yokoluş hızının, geçmişteki yokoluş hızlarına göre çok fazla olduğu biliniyor. Bu yokoluş hızı şimdiki gibi devam ederse önümüzdeki 300 yıl içinde Dünyadaki canlıların % 75'inin yok olacağı öngörülmüyor. Yokoluş hızının bu kadar fazla olmasının en büyük nedeni insan ve insan kaynaklı etkenler. Doğal yaşam alanlarının her geçen gün daralması, yaban türlerin üreme, beslenme ve barınma alanı bulamaması bunlardan bazıları. Yaban türlerin bazılarının tüm Dünyada soyu tükenirken bazılarının da bölgesel olarak tükenmiştir. Bölgesel olarak soyu tükenen türlerden biri de bilimsel adı *Bubalus bubalis arnee* olan su mandası ya da Hint mandası. Su mandalarının bir zamanlar Ön Asya'ya kadar yayıldığı biliniyor. Günümüzdeyse yalnızca Güneydoğu Asyada (Hindistan, Nepal, Tayland vb.) yaşıyorlar.

Su mandaları içi hava dolu büyük boynuzları olan, iri hayvanlardır. Boyları (baş-gövde) 300 cm, omuz yükseklikleri 190 cm, kuyrukları 100 cm, ağırlıkları da 1000 kg kadar olabilir. Bataklık yerlerde yaşarlar. Toynakları geniştir. Suya girebilir ve çok iyi yüzebilirler.

Çizim : Ayşe İnan Alican

Kaynaklar

Demirsoy, A., Türkiye Omurgalıları, Memeliler, Çevre Bakanlığı, 1996.
<http://www.iucnredlist.org/apps/redlist/details/3129/0>